

CONCLUSIONS Y PROPOSTES

INFORMACIÓ PER A LA DEFENSA DELS SOLDATS

IDS va néixer l'any 1990 a partir d'una iniciativa del moviment antimilitarista que va veure necessari complementar la lluita antimilitarista amb l'atenció a les persones que tenien problemes concrets amb la conscripció. IDS està compromesa amb el moviment pacifista i en aquest sentit ha participat en la creació de la Federació Catalana d'ONG per la Pau.

Des de la creació d'IDS l'any 1990 hi ha hagut molt canvis en el servei militar i en l'exèrcit mateix. Aquests darrers anys s'ha viscut una profunda crisi del sistema de conscripció obligatòria.

Un dels factors d'aquesta crisi ha estat la contestació al Servei Militar la qual ha anat creixent tot aquests anys. El 1989 irromp el moviment de la insubmissió, que arribarà a gairebé 20.000 insubmisos, molts d'ells condemnats i empresonats.

S'ha produït també un fort augment de l'Objecció de Consciència legal. El 1999 el nombre de joves declarats objectors de consciència triplicarà el nombre dels que faran el servei militar. El 1998 va haver-hi 150.581 objectors per a 55.000 joves que van fer la mili, o pel que fa al 1999 el mes d'octubre hi havia 140.941 sol·licituds d'objecció, davant els menys de 50.000 joves que s'estima que faran el servei militar aquest any.

La crisi del servei militar obligatori forma part d'una crisi de legitimitat de l'exèrcit. Aquesta crisi no és nova, ja venia d'abans pel compromís de l'exèrcit amb la dictadura de Franco, la pervivència en el seu si de sectors antidemòcrates, o els intents de cops d'estat. Les notícies d'abusos i maltractaments en el servei militar que han anat apareixen periòdicament en els mitjans de comunicació no han fet res més que enllaçar amb la memòria col·lectiva. És important destacar també que la societat s'ha tornat cada cop menys disposada a tolerar aquests abusos.

Per contra, les autoritats militars no han parlat de crisi de legitimitat de l'exèrcit sinó que és la societat la que està mancada d'un esperit de la defensa nacional.

L'exèrcit i les autoritats polítiques han tractat de contrarestar aquesta crisi de legitimitat. Actualment estem vivint un canvi dels elements de legitimació dels exèrcits. El vell mite de la defensa nacional s'està substituint per un nou mite al voltant del qual es vol operar un canvi d'imatge, i com a tal de legitimació, que és el de la intervenció dels exèrcits en missions de pacificació i de manteniment de la pau. Però aquestes missions només ocupen una part molt petita dels actuals efectius militars. Recentment l'executiu ha convingut tenir preparats permanentment per a missions de Nacions Unides 2.000 soldats, i d'altra banda cal tenir present que són intervencions que en bona part es podrien realitzar amb efectius civils més preparats per la pau. Cal, també, preguntar-se sobre l'efectivitat d'aquestes intervencions i quins són els tipus de pau que s'han aconseguit. També es constata que en aquestes intervencions espanyoles hi ha hagut una política informativa destinada a legitimar l'exèrcit que no ha estat

transparent sobre l'actuació d'aquestes tropes en la intervenció i en el tracte amb la població civil.

El 1996, amb el canvi de la majoria de Govern, s'anuncia la fi de la mili. El 19 de maig de 1999 sortia publicada en el Butlletí Oficial de l'Estat la llei que professionalitza l'exèrcit. Professionalització que serà plenament culminada, a tot estirar, el 2003.

El pas a un exèrcit professional s'està realitzant sense una reducció destacada dels efectius militars, sense un replantejament de la política de defensa i a través d'un procés de rearmament desorbitat que dispara la despesa militar. Segueix sent dominant una concepció militarista de la defensa que basa la seguretat en el seu aspecte militar i es perpetua l'existència d'un sistema d'exèrcits. Aquest sistema d'exèrcits provoca un clar perill en si mateix. La satisfacció de les necessitats del sistema d'exèrcits impedeix que es destinin recursos econòmics, d'investigació i humans a aquelles coses que realment permetrien millorar el món i controlar les causes que generen perills i reptes per a la seguretat (pobresa, mal ambient, subdesenvolupament...)

En qualsevol dels casos amb la professionalització de l'exèrcit els joves s'estalviaran l'oneros impost de la conscripció obligatòria i es tancarà un cicle, que va començar fa 200 amb la instauració del servei militar obligatori, que ha obligat els ciutadans masculins a ser ensinistrats per a la violència.

Els protagonistes destacats d'aquest final no han estat els parlamentaris, que no ha fet res més que ratificar el que ja era un clamor popular, sinó la conjunció de molts factors, però volem fer un especial esment a tots aquells que s'han negat a fer la mili i han apostat la seva pròpia llibertat per acabar amb la conscripció i treballar en favor d'un futur sense exèrcits.

EL PROJECTE SILENCIS

Des de la seva creació IDS ha donat suport als joves i llurs famílies davant els problemes que tenien en la conscripció. Els casos que ens han anat arribant tots aquests anys dibuixen una situació de patiment molt gran.

Això ens ha portat a intentar abordar aquesta violència més enllà de l'assistència directa a les seves víctimes més sagnants. En aquest sentit vam veure la necessitat de realitzar els estudis que ara presentem, perquè aprofundissin des d'una perspectiva acadèmica el que hem anat comprovant a la pràctica tots aquests anys i poder, d'aquesta manera, donar una visió més àmplia del fenomen

Hem demanat el suport de la Comissió Europea a través de la Iniciativa Daphne. L'atorgament d'aquest suport mostra el seu interès en l'eradicació de la violència en un àmbit masculí, de joves, com són les casernes.

Hem tingut l'oportunitat de poder comptar amb Archivio Disarmo que també tenia unes preocupacions similars a les nostres pel que fa el que allà s'anomena "nonnisme". Ha estat important poder veure que la violència a les casernes no és un fet exclusiu de l'Estat espanyol i que va més enllà de les nostres fronteres.

Però cal destacar negativament la nul·la col·laboració del Ministeri de Defensa. Aquesta s'ha demanat al sotssecretari de Defensa, Adolfo Menendez, tot exposant el projecte i la col·laboració que demanàvem en quant a dades estadístiques i a la possibilitat de fer entrevistes directes. No hi ha hagut cap resposta del Ministeri. Aquesta actitud és l'expressió d'una manca de transparència i d'interès en propiciar un debat democràtic real de la societat sobre l'exèrcit que contrasta amb la reacció de l'Estat Major Italià davant dels casos de nonnisme dels dos darrers anys. En tot cas són dues estratègies diferents sobre com preservar o controlar la imatge exterior de les forces armades.

Les violències quotidianes

L'estudi d'Archivio Disarmo mostra que el "nonnisme" és un fenomen social, constitueix una cultura forta, que té una funcionalitat a la institució i que malgrat les autoritats militars han endegat una campanya per tractar d'eradicar fets d'aquesta mena, el fenomen perdura mostrant la seva vitalitat.

L'estudi de l'Estat espanyol mostra perquè els soldats pateixen i com la violència paral·lela conforma amb la violència oficial un sistema per a la preparació per a la guerra, manifestació suprema de la violència

És interessant destacar la gran similitud del cas italià. La descripció del "nonnisme" no ens és aliena i permet veure que la situació de l'Estat espanyol no és tant un residu del passat sinó que és inherent a la naturalesa dels exèrcits.

En l'estudi de l'Estat espanyol destaca una adhesió majoritària a l'exèrcit dels joves que avui fan el servei militar. Per comprendre aquesta dada cal relacionar-la amb la situació actual del servei militar obligatori en què les persones que podrien ser menys propenses a adherir-se a l'institució ja no el fan. Aquesta adhesió majoritària mostra un èxit d'aquesta socialització secundària del servei militar. Però aquest èxit no és gratuït, té un cost que es pot comptar en uns efectes clars.

Quan parlem de violència, dels mecanismes per induir el jove, d'humiliacions no estem parlant d'un joc. Aquesta violència genera valors en l'agressor i té uns efectes sobre la societat en forma d'agressivitat, crispació i exaltació de la violència, tot recaient especialment sobre dones, nens o homosexuals.

En aquests anys IDS no hem deixat d'atendre les persones, i llurs famílies, més perjudicades per aquesta faceta de la violència dels exèrcits. Darrera de les dades, que exposen els estudis, nosaltres hem tingut i tenim les persones concretes. Víctimes de maltractaments, de novatades; víctimes de les transgressions de la violència oficial, joves mal atesos sanitàriament, joves obligats a fer exercicis que el seu cos no podia suportar; víctimes de la repressió oficial, d'arrests disciplinaris; víctimes de la violència paral·lela. Persones que han quedat profundament marcades per les seqüeles que el seu pas pel servei militar els ha provocat. Aquest sistema de violència té com a missió principal la preparació per a la guerra, però també funciona com un procés de selecció interna. Fa impossible la vida d'aquells que no donen el perfil que s'espera d'ells, tot marginant-los i fins i tot expulsant-los del grup o de la milícia. És en aquest grup on trobem les persones que han acabat amb unes seqüeles psíquiques més importants.

Però ens equivocariem si només consideréssim com a víctimes aquesta part dels joves que han passat pel servei militar. Hem de veure que els que s'han adherit al sistema, o fins i tot els agressors directes, també són víctimes en part, pel procés violent d'ensinistrament sofert i pels valors adquirits com a executors de la violència paral·lela.

La violència travessa l'exèrcit. La violència no queda circumscrita en un contenidor de violència oficial o reglamentària plenament controlada, desborda aquest contenidor en dos sentits.

- ➔ D'una banda, necessita de la violència paral·lela per completar les funcions de la violència oficial
- ➔ I de l'altra, s'escampa en valors i actituds violentes a posterioritat. A Estats Units, en un recent estudi, ha quedat demostrada la relació entre violència contra les dones i exsoldats o excombatents. Potser caldria estudiar-ho aquí

Els estudis demostren que no és un fet passatger o puntual, ni respon a patologies de determinats individus. És un fenomen generalitzat del qual afloren de vegades, com a puntes d'un iceberg, els casos més sagnants d'abusos o novatades. Aquesta violència és consubstancial a la preparació per a la guerra i els intents d'eradicació topen amb que la violència paral·lela forma, amb la violència oficial, part estructural de l'exèrcit.

En tot cas cal preguntar-se si tota aquesta violència és compatible amb els objectius que a

nivell formal persegueixen les forces armades. I quina classe de forces de pau, d'intervenció humanitària que es poden assolir amb aquests mitjans.

La justícia militar.

La justícia militar és on menys han avançat les reformes legislatives i jurídiques operades a l'Estat espanyol arran de la Constitució de 1978. Cal una transformació radical que passa primerament per derogació de la jurisdicció militar, tot assumint la jurisdicció ordinària l'aplicació de la justícia militar per evitar la vulneració de la tutela judicial efectiva i els principis d'independència judicial, d'inamovibilitat del jutge predeterminat per la llei i d'exclusivitat. La configuració actual de la jurisdicció militar té conseqüències negatives evidents per al càstig i la prevenció de les conductes violentes en l'àmbit militar.

L'actual justícia militar està abocada a defensar la disciplina, relega la defensa dels drets humans i la tutela efectiva, actuant sobre les conductes violentes només quan afecten la disciplina.

De l'estudi sobre el tractament jurídic de la violència en l'àmbit militar espanyol es desprèn que calen reformes en l'àmbit processal per tal de permetre l'exercici de l'acusació particular d'inferiors contra superiors jeràrquics tot evitant, d'aquesta manera, que l'acció penal quedi exclusivament en mans de jutges i fiscals. Cal també garantir l'acció popular i les denúncies col·lectives.

En l'àmbit substantiu cal una regulació millor de la violència a l'exèrcit que:

- ➔ delimiti entre allò que és penal i allò que és administratiu per tal d'evitar arbitriarietats.
- ➔ tipifiqui com a delicte la violència física entre soldats d'igual rang i la realització d'accions que suposin vexacions o menyspreu als companys
- ➔ iguali les penes per a violències realitzades a un superior o a un inferior
- ➔ garanteixi la proporcionalitat de les penes imposades amb el Codi penal comú.

La resposta oficial

Ja fa bastants anys que el Ministeri de Defensa ve emetent circulars per impedir les quintades i maltractaments. Però:

- ➔ No ha fet un diagnòstic del fenomen social, o sistema, de la violència a les casernes.
- ➔ Només han actuat en casos puntuals, quan ha sortit a la llum pública casos flagrants o quan consideraven que s'havien superat uns límits tolerables. Però, ¿és que hi ha un nivell tolerable de jerarquia paral·lela, privilegis, humiliacions o maltractaments?
- ➔ Més preocupats en defensar la disciplina han deixat indefensos els joves davant dels abusos dels superiors, sense que ni tan sols puguin defensar els seus interessos jurídicament. Només poden efectuar la denúncia, la qual queda en mans de les autoritats judicials, militars, en no estar reconeguda l'acusació particular en aquests casos.

- ➔ Hi ha una manca d'adequació de l'aparell jurídic militar per tutelar els drets individuals
- ➔ No s'han establert mecanismes que donin seguretat física als denunciants, els quals resten obligats a seguir convivint amb el o els agressors que a més poden tenir un ascendent jeràrquic formal damunt d'ells.
- ➔ En alguns casos, com el succeït a la Base San Asensio de Mallorca en que 18 joves van denunciar la violència que patien a la caserna de la COE (Companyia d'Operacions Especials), les pròpies víctimes van tenir una forta sanció disciplinària que arribà fins a tres mesos d'arrest per anticipar a la premsa dels fets que anaven a denunciar al jutge militar.
- ➔ No hi ha hagut cap desig de transparència per part del Ministeri de Defensa. No s'ha promogut cap debat públic sobre la violència a les casernes, ni s'ha obert la porta als investigadors independents, com és el projecte Silencis.

Perspectives de professionalització

Cada dia està més en qüestió l'èxit de reclutament d'un exèrcit professional de les dimensions aprovades. Hi ha una caiguda del nombre d'aspirants a les últimes convocatòries de soldats professionals. De 5,5 aspirants per plaça a la primera convocatòria de 1997 s'ha passat a 1,2 aspirants per plaça a la quarta de 1999. Un primer efecte de les necessitats de reclutament és la propaganda realitzada en els centres d'ensenyament. Malgrat l'aparició d'escoles objectores que opten per la cultura de pau i es neguen a col·laborar amb el Ministeri de Defensa, l'Exèrcit va als centres d'ensenyament portant els seus valors militars.

Però en tot cas cal preguntar-se que passarà amb la violència a l'exèrcit descrita en aquests estudis després de la professionalització. L'experiència d'altres països que han professionalitzat dona alguns indicis. Arriben notícies d'episodis violents dels països anglosaxons que ja porten anys professionalitzats. La incorporació de les dones a aquests exèrcits no ha suposat un canvi, ans al contrari hi ha hagut un augment important de la violència de gènere exercida contra elles.

És evident que les necessitats de reclutament imposaran la necessitat de destacar els aspectes ocupacionals sobre els de servei, i en aquest sentit s'haurà de minimitzar els episodis més violents, però, com destaquen els estudis, la violència paral·lela s'ha convertit en un tret estructural de l'exèrcit, com un element unit a la violència oficial necessària per a la preparació per a la guerra.

La professionalització i la major adhesió a l'exèrcit i als valors militars dels joves que s'integrin a l'exèrcit professional agreujarà encara més l'opacitat de la institució. Però com hem esmentat, la practica de violències quotidianes no repercuteix únicament en els drets de les persones afectades sinó que condiona de manera irreversible les finalitats que declaren perseguir tot afectant, en aquesta mesura, el conjunt de la societat. És per això que proposem, a més de les reformes legislatives anteriorment exposades, la creació d'un OBSERVATORI DE LA VIDA MILITAR que vigili que el servei militar professional i la vida militar es desenvolupin en el respecte als drets i a la dignitat de la persona. Amb la funció de rebre de les persones impli-

cares, i també de ciutadans civils i fins i tot de forma anònima, informacions o denúncies referents a la violència i a les condicions de vida a les casernes, amb especial referència als militars de tropa. Aquesta autoritat hauria d'estar dotada de profunds poders d'inspecció i control i hauria de poder accedir, fins i tot sense previ avís, als llocs on es desenvolupa la vida militar. L'Observatori hauria d'estar format per cinc membres designats pel Congrés dels Diputats entre persones de reconegut prestigi.

Però malgrat això cal preguntar-se si els exèrcits poden renunciar a aquesta formes de violència. Per la nostra banda creiem que és francament difícil i que l'existència d'aquestes violències, que formen part estructural dels exèrcits, els deslegitimen. Això ens ha de portar a buscar altres formes de seguretat que ens menin cap a un futur sense exèrcits.

El moviment per la pau té alternatives i cal continuar treballant-hi. La promoció de la cultura de pau, la defensa dels drets humans, la promoció de la no violència, la prevenció de conflictes són alguns dels mots que ens hi remet.